

KIRSAL ALANDA KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ: BATI AKDENİZ BÖLGESİNDE TKDK'DAN HİBE ALAN KADINLAR ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA*

WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IN RURAL AREAS: A STUDY ON WOMEN RECEIVE A GRANT FROM 'TKDK' IN WESTERN MEDITERRANEAN REGION OF TURKEY

Zeliha Merve ACAR¹, Nedret ÇAĞLAR²

1. Yüksek Lisans, acarmerve545@gmail.com,
https://orcid.org/0000-0003-2724-0736
2. Dr. Öğr. Üyesi., Süleyman Demirel Üniversitesi,
İletişim Fakültesi, nedretcaglar@sdu.edu.tr,
https://orcid.org/0000-0001-9769-056X

Makale Türü Araştırma Makalesi	Article Type Research Article
Başvuru Tarihi 23.10.2019	Application Date 10.23.2019
Yayına Kabul Tarihi 20.11.2019	Admission Date 11.20.2019

DOI
10.20875/makusobed.637274

* Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen 'Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği: Batı Akdeniz Bölgesinde TKDK'dan Hibe Alan Kadınlar Üzerinde Bir Araştırma' isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Öz

Kırsal alanlarda aile içerisinde aktif olarak çalışan ancak emeğinin karşılığını al(a)mayan, çalışması resmi kayıtlara yansımayan kadınların kendi işini kurmaları ve iş sahibi olmaları çok önemlidir. Son yıllarda bazı kamu kurumları ya da çeşitli kuruluşlar bu konuya ilgisiz kalmamış AB'ye uyumun da bir gereği olarak kadın girişimciliğine çeşitli şekillerde desteklerde bulunmaya başlamışlardır. Bu kuruluşlardan biri olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK); kırsal alanlarda yaşayan kadınlara hibeler vererek onları yatırım yapmaya ve girişimciliğe özendirilmeye çalışmaktadır. Bu çalışmanın da temel amacı; TKDK'dan hibe alan kırsal alanda girişimciliğe yönelen kadınların yapmakta oldukları faaliyetlerin, öncelikle kadının kendisine ve ailesine daha sonra ise bulunduğu yöreye ve kırsal kalkınmaya etkisinin incelenmesidir. Çalışmada nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; hibe ile girişimciliğe yönelen kadınların kurmuş oldukları işletmeleri ile kişisel imaj ve özgüvenlerinin olumlu yönde geliştiği, girişimciliğin maddi imkânlarını arttırdığı, kırsal alanlara ekonomik, sosyal ve istihdam imkânları gibi daha birçok yönden katkıda buldukları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Alan, Kadın, Girişimciliği, Kadın Girişimciliği,

Abstract

It is very vital for women, who work actively in the family life but who are unable to receive the money for their labor and whose work is not reflected in the official records, set up their own businesses and have job. In recent years, some public institutions or various organizations have not been unconcerned to this issue and have started to support women entrepreneurship in various ways as a requirement of EU harmonization. TKDK which is one of these organizations are trying to encourage them to invest and to entrepreneurship by giving grants to people living in rural areas. The main purpose of this study is to investigate the effects of the activities of the women who are turning to entrepreneurship in rural area by taking donations from TKDK and the effects of the activities of women on her own and her family, then the region and rural development. According to the findings; it has been observed that these women, who are entrepreneurs, develop their personal image and self-confidence in a positive way, increase their financial means and also contribute to rural areas in many ways such as economic, social and employment opportunities through their establishments.

Keywords: Rural Area, Women, Entrepreneurship, Women Entrepreneurship,

1. GİRİŞ

Son yıllarda yaşanan birtakım gelişmelerle birlikte toplumdaki konumunu güçlendiren kadın; bazı önyargıları kırmış ve çalışma hayatına daha yoğun bir şekilde katılmaya başlamıştır. Kırsal alanlarda üretimin her aşamasında önemli bir yere sahip olan kadın artık sadece ücretsiz aile işçisi olarak çalışmak yerine belirli bir gelire sahip olabileceği işlere yönelmektedir. Bu durum devlet tarafından da istenilen hatta teşvik edilen bir durumdur. Çeşitli yardımlar, projeler, teşvik edici unsurlar vs. ile kırsal kalkınmayı da desteklemek maksadıyla kırsalda farklı iş alanları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Böylece kadının da bu alanlara yönelmesi, çalışması, işgücüne katılımının artması sağlanabilmektedir. Kadının kamusal alana girmesi ve çalışma yaşamında aktif olarak yer almasına yönelik devlet ve sivil toplum kuruluşlarının sağladığı destekler bu anlamda önemlilik arz etmektedir. TKDK kapsamında kırsal alanlara yönelik verilen hibeler de bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu hibeler ile kırsal alanlarda; Avrupa Birliği (AB) standartlarında sürdürülebilir, çeşitli ve yenilikçi üretimler teşvik edilmektedir. Böylelikle hem Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecinin hızlanmasına hem de kırsal kesimin yaşam standartlarının artırılmasına, kırsal ekonominin gelişmesine, kırsalda yaşayan dezavantajlı gurupların, gençlerin, kadınların ekonomik ve sosyal bağlamda güçlenmesine fırsat oluşturulmaktadır. Üstelik kurum tarafından verilen hibelerde kadına pozitif ayrımcılık uygulanarak, hibe almaları, iş yaşamına katılmaları, kendi işlerini kurarak hem kendilerine hem de diğer kişilere istihdam sağlamaları daha kolay hale getirilmektedir. Böylelikle devlet; kırsal alanlarda her sorunu kendisi çözmek yerine kırsalda yaşayan insanların eline imkân vererek, kırsal potansiyeli harekete geçirerek insanların kendi kendilerini daha sağlıklı ve kalıcı bir şekilde geliştirmelerini sağlamış olmaktadır. Ayrıca verilen bu hibelerle kırsal alanlarda birçok kadın kendi işini kurarak iş sahibi olmakta ve kırsalda birçok kişiye istihdam sağlamaktadır. Sadece ev içi işlerde uğraşan kadının konumu ekonomik, sosyal vs. açıdan daha güçlü hale gelmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı; TKDK'dan hibe alarak kırsal alanlarda girişimciliğe yönelen kadınların yapmakta oldukları girişimcilik faaliyetlerinin, öncelikle kadının kendisine ve ailesine daha sonra ise bulunduğu yöreye ve kırsal kalkınmaya etkisinin incelenmesidir.

1.1. Kırsal Alanda Kadın

Türkiye'de toplam nüfusun yarısını oluşturan kadınların kamusal alanda temsili sorunludur. Toplam nüfustaki yerine rağmen Sanayi Devriminden günümüze değin kadın işgücünde artışlar olsa da, kadın işgücü erkek işgücünün gerisinde kalmış ve ikincil konumundan kurtulamamıştır (Peker ve Kubar, 2012: 176). Tüm dünyada var olan cinsiyete dayalı işbölümünün kadınları çocuk-yaşlı bakımı, ev içi işler; erkekleri ise gelir getirici işlerde çalışmaya yönlendirmesi bu durumun temel nedenlerindedir. Dolayısıyla kadınlar çocuk yaşlardan itibaren eğitim imkânlarına ve üretken kaynaklara ulaşmada, gelir getirici işlere katılmada iş ve kariyer edinmede erkeklere göre dezavantajlı durumdadırlar (Toksöz, 2007b: 1). Örneğin 2018 yılı itibariyle on beş ve üzeri yaş gurubu kişilerde istihdam oranı %53,2'dir. Bu oranın %72,7'sini erkekler oluştururken sadece %34,2'sini kadınlar oluşturmaktadır (www.biruni.tuik.gov.tr). Kadının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde özel alanda kendisine biçilmiş olan rolleri (ev işi, çocuk bakımı vs.) onun kamusal alana yönelmesini sınırlandırmaktadır. Toplumsal iş bölümü kadını özel alanda tutmaya yönelik bir tutum geliştirmiştir. Erkeğin kamusal alandaki ezici konumu ve kadına yüklenmiş olan roller, kadını özel alana yöneltmiş ve kadın, aile içi rollerinin ötesine geçme, çalışma yaşamında yer alma konusunda ya mücadele etmek ya da kabullenmek durumunda kalmakta, hatta kadının kendini yetersiz hissetme gibi duygulara kapılmasına neden olmaktadır (Çağlar, 2011: 60).

AB ülkelerinde ise kadının işgücüne katılımına bakıldığında kentleşme ve sanayileşmenin etkisi açık bir şekilde fark edilmektedir (TÜSİAD, 2002: 58). 2017 yılı itibariyle Avrupa Birliğinde (28 ülkede ortalama) %52,9 toplam işgücünün %59,2'sini erkekler oluştururken %47,1'ini ise kadınlar oluşturmaktadır (www.ilo.org). Oranlardan da görüldüğü gibi, Türkiye'de kadınlar çeşitli nedenlerden dolayı erkekler kadar işgücüne katılamamaktadır. İşgücüne katılım oranları açısından AB standartlarının yakalanabilmesi için kadının daha fazla işgücü piyasasına çekilmesi ve işgücü piyasasından çıkmalarını engelleyecek önlemler alınması gerekmektedir (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 56).

Türkiye'nin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. alanlarda gelişmesi kadının toplum içinde her alanda hak ettiği konuma ulaşabilmesiyle paraleldir. Nüfusun yarısını oluşturan kadınların çalışma yaşamına ve sosyal hayata katılmaları ve özellikle de kırsal alanlarda zor şartlar altında çalışan kadınların sorunlarının

çözümü açısından son derece önem taşımaktadır. Kırsal alanda ve tarımsal üretimde çalışan kadın nüfusunun fazlalığı sorunların çözümünü gerektiren bir diğer nedendir (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2012: 64).

Kırsal alanda kadının yeri sadece tarlada ve tarımsal üretimde değil aynı zamanda ev içinde de çok önemlidir. Kırsalda kadınlar tarla işlerinin yanı sıra yemek, temizlik, çamaşır, hayvan bakımı gibi oldukça zaman gerektiren işleri de üstlenmek durumunda kalmaktadırlar (Kızılaslan ve Yamaoğlu, 2010: 155). Dolayısıyla kadınların sorumlulukları yoğun ve zor olmakla birlikte belirgin olmadığı için, geniş bir alana yayılabilmektedir (Korkmaz ve Tüfekçi, 2007: 46). Erkeklerin ise; sanayileşme ve kentleşmenin çıktıkları olan göç ve kalkınmayla birlikte ücretli işlere yönelmeleri ve daha iyi eğitim almaları kadınların özel alanda tarımsal işlerle daha çok meşgul hale gelmelerine neden olmuştur. Ancak kadının tarım ekonomisindeki yeri ve emeği ne istatistiklere ne de gelir düzeyine yansımaktadır (Oktik, 2002: 27).

1.2. Çalışma Hayatında Kadın

Çalışma; toplumsal yaşamda önemli bir yeri olan, tarihin belli dönemlerinde belli kişiler tarafından gerçekleştirilen, değişen zamana ve kurumlara göre farklı anlamlar yüklenen sosyal ve ekonomik yönleri bulunan bir kavramdır (Bozkurt, 2011: 4). Sosyal ilişkiler, statü, gelir, sosyal güvence, sendikal örgütlenme, yönetime katılma gibi kazanımlarından dolayı çalışma; toplumun diğer alanlarında da söz sahibi olabilmenin temel koşullarındandır (Çakır, 2008: 26).

Cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde ise; daha önce de bahsedildiği üzere çalışma yaşamında kadın erkeğe göre ikincil konumdadır. Kadın özel hayatındaki sorumlulukları ve toplum tarafından yüklenen geleneksel cinsiyetçi rolleri nedeniyle çoğunlukla kamusal alanda erkeğe göre daha az yer almaktadır. Kadının biyolojik farklılığının ötesinde toplum tarafından atfedilen sosyal kimlik, toplumdaki rolünün sınırlarını ve ayrıcalıklarını ortaya koymaktadır. Ev işi, annelik, evinin kadını ve kadınlık gibi biçilmiş cinsiyetçi ve sınırlayıcı roller kadını çalışma hayatından uzak tutmaktadır (Çağlar ve Türel, 2010: 18).

Kadının çalışma yaşamındaki yeri tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde; kapitalist anlayış ve kapitalist üretim ilişkileri ile birlikte (savaş gibi durumlarda göz ardı edilse de) zamanla cinsler arası işbölümünün ortaya çıktığı, istihdam politikalarının da buna göre şekillendiği söylenebilir (Negiz ve Yemen, 2011: 196). Ancak unutulmamalıdır ki; kadınlar çalışarak, gelir elde ederek geleneksel toplum yapısının getirdiği olumsuzlukları azaltabilmekte, toplum içinde bir statü elde edebilmekte ve erkeklerle eşit birer birey olarak toplumda yerini almaktadır (Hüseyinli ve Hüseyinli, 2016: 109). Kadınların işgücüne dâhil olması aynı zamanda o ülkenin ekonomik ve sosyal yönlerden gelişimine, ekonomik alanda üretimin bir parçası olarak iktisadi verimliliğin artmasına katkı sağlayarak ülkenin kalkınma potansiyeline de destek olmaktadır (Kıral ve Karlılar, 2017: 273).

Kadının çalışma yaşamına dâhil oluş sürecinde ise, Sanayi Devrimi bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü kadın ilk kez Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik anlamda ücret karşılığı çalışmaya başlamıştır. Bu nedenle Sanayi Devrimi günümüz anlamı ile ücretli kadın işgücü kavramının doğmasına yol açan tarihsel bir gelişmedir (Bozkaya, 2013: 72). Avrupa'nın yaşadığı sanayileşme ile birlikte 19. yüzyılda kadınlar ücretli işçi olarak çalışmaya başlamışlardır. Yani kadın geçmişten günümüze her alanda ekonomik uğraşlara katılmış olsa da ücretli olarak çalışmaya başlaması genel olarak Sanayi Devrimi ile gerçekleşmiştir (Küçükali, 2014: 2).

Sanayi Devriminden İkinci Dünya Savaşı sonlarına kadar ise kadın işgücü, erkek işgücünün yetersiz kaldığı durumlarda devreye girmiş ve yedek nitelikte görülmüştür. Kadın işgücüne ihtiyaç kalmadığında kadınlar, çeşitli uygulamalarla evlerine dönmeleri mecburiyetinde bırakılmışlardır. Ancak İkinci Dünya Savaşından sonra kapitalist ekonomilerin de genişlemesiyle kadınlar giderek artan sayılarda çalışma alanında yer almaya başlamışlardır (Çitçi, 1982: 22). İlerleyen sanayileşme süreci ile birlikte kadınlara yeni istihdam alanları yaratılmıştır. Kısacası kadının tarım dışı alanlarda çalışmaya başlaması sanayileşme ile başlamışsa da 1. ve 2. Dünya Savaşları ile hız ve önem kazanmıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 196-198).

Son olarak yaşanan olumsuzluklar da olsa küreselleşme vb. gibi gelişmelerle hizmet ve kamu sektörlerinin genişlemesine paralel olarak kadın işgücü artmış ve bu artış son yıllarda da devam etmektedir. Zamanla kadın çalışanlara toplumun bakış açısının değişmesi, kadın çalışanları koruyan yasalar ve destekleyen ulusal ve uluslararası politikalar da kadın istihdamının artışına katkıda bulunmuştur. Eğitimin yaygınlaşması, ailelerin küçülmesi, azalan evlilik oranları, ilk evlilik yaşının artması, çocuksuz aileler, çalışma saatleri ve çalışma saatlerindeki esneklik, kısmi süreli işin yaygınlaşması, sağlık ve sosyal güvenlik tedbirleri kadın istihdamını arttıran diğer faktörlerdendir (Ekin, 1990: 27).

Türkiye’de kadının çalışma yaşamına dâhil oluş tarihine bakılacak olduğunda ise, birçok benzerlik ve paralellik bulunmasından dolayı Osmanlı döneminden başlamak mümkündür. Osmanlı Devletinde kadınlar, üretime katkıları bakımından kırsal alanda yaşayan kadınlar ve şehirli kadınlar olarak incelenmelidir. Çünkü Osmanlıda tek tip bir kadından söz etmek mümkün değildir. Kadının yaşadığı alan ve zaman dilimi onun kimliğinin belirlenmesinde etkili olmuştur. En genel şekilde ifade edilecek olursa, Osmanlı kadını ne toplumun tamamen içinde ne de tamamen dışında yer almıştır. Özellikle taşrada yaşayan Osmanlı kadını ekonomik yapının birebir içinde yer almış ve üretime katkıda bulunmuştur (Dingeç, 2010: 24). Yani Osmanlı kadınının tarım, el sanatları vs. gibi alanlarda belli yeri vardır. Ancak bu durum daha çok taşrada yaşayan kadınlar için geçerli olmuştur. Şehirde yaşayan kadınlar ise çeşitli sebeplerden dolayı ev dışında üretime katılamamışlardır (Kurnaz, 1997: 135).

Kısacası 16. ve 17. Yüzyılda genel olarak Osmanlı kadını özellikle de kırsalda yaşayan kadınlar; tarlada, pazarda, dükkânda üretime katılma dolayısıyla da ekonomik yapıya dâhil olma imkânını bulabilmişlerdir. Ancak zamanla gelişen teknolojiler, sanayi inkılabı ve sonrasında yaşanan gelişmeler kadının konumunda değişiklikler yaratmıştır. Sanayi İnkılabı ile kapanan birçok atölye ile kadınlar işlerinden olmuşlardır. Köylerde tarımsal faaliyetlerin azalması ve bazı isyanlardan dolayı şehirlere doğru yaşanan göçlerle birlikte işsizlik baş göstermiştir (Dingeç, 2010: 24).

Uzun yıllar süregelen kadının konumu 19. Yüzyıl Tanzimat hareketleriyle değişmeye başlamıştır. Batılılaşma hareketleri ile birlikte Osmanlı toplumunda kölelik ve cariyelik kaldırılmıştır. Kadınların cahilliğini ve geriliğini ülke geriliği olarak gören ve kadınların eğitilmesi gerektiğini belirten Batı’dan sonra Osmanlıda da kadınların eğitimine ve meslek edinmesine yönelik gelişmeler yaşanmaya başlamıştır (Eyüboğlu, 1999: 52-53).

Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle birlikte kadın işgücü, savaş sonrası erkek işgücünün yetersiz olması nedeniyle artmıştır. Anadolu’nun köşelerinde okullar ve kadın öğretmenler artmakta en önemlisi de kadınların eğitilmeleri ve çeşitli mesleklerde yer almaları sağlanmaya çalışılmaktadır (Gökçimen, 2008: 18-19). Artık kadınların her alanda söz sahibi olmaları gerektiği bunun için de erkeklerle eşit derecede eğitim görerek her meslekte temsil edilmeleri uygulamada da sağlanmaya çalışılmıştır (Gelgeç Bakacak, 2009: 631).

1950’li yıllarla birlikte kadınlar ücretli çalışan gurubuna daha aktif bir şekilde katılmaya başlamışlardır (Kocacık ve Gökçaya, 2005: 201). Ancak bu dönemde hâlâ kadın çalışanların oranı ücretsiz aile işçisi şeklinde tarım kesiminde yoğunlaşmaktadır. Henüz gelişmekte olan hizmet ve sanayi sektöründe kadın çalışan oranı düşüktür (Makal, 2001: 152).

Türkiye’de kadın işgücü ve istihdamına ilişkin çalışmaların resmi belgelere yansımaları genel olarak 1990-1994 döneminde 6. Kalkınma Planı ile gerçekleşmiştir denilebilir. Bu dönemde, aile-kadın-çocuk başlığı ile kadınların tarım dışı sektörlerle yönlendirilmesi gündeme getirilmiştir (DPT, 1989: 287). Bu çalışmalar ilerleyen yıllarda özellikle AB uyum süreci ile birlikte daha farklı boyutlara ulaşmıştır. Kadın istihdamının düşük düzeyini en aza indirmek için iki önlem paketi üzerinde odaklanılmaktadır. Bunlardan biri esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması ve kadınların bu tarz çalışmaya teşvik edilmesi diğeri ise kadın girişimciliğinin desteklenmesi politikalarıdır. Esnek çalışmanın kadın istihdamıyla özdeşleştirilmesi Türkiye için işgücü piyasasına çok sınırlı katılan kadınlara erkeklerle eşit fırsatların sunulmasından ziyade kadınlardan yetersiz katılım biçimlerine razı olmalarını istemektir. Benzer şekilde bu durum kadın girişimciliğine teşvik için de söz konusudur. Kuşkusuz bu çözümler kadınlara yeni iş imkanları yaratılmadığı durumlarda önemli bir fırsat gibi görülmekle birlikte kadın istihdamını arttırması açısından sınırlıdır (Toksöz, 2007b:50-51).

TÜİK’in 2019 yılı Ocak dönemi işgücü istatistiklerine göre; istihdam oranı %44,5 olarak açıklanmış erkeklerde istihdam oranı %61,3 kadınlarda ise %28,1 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılı iş gücü istatistikleri baz alınarak bir değerlendirme yapıldığında; 2019 yılında istihdam oranlarında düşüş yaşandığı gözlenmiştir. Sektörlerde kadın-erkek dağılımına bakılacak olursa (2017 yılı itibarıyla); tarım sektöründeki %19,5 istihdam oranının %15,5’i erkeklere %28,7’si ise kadınlara aittir (www.tuik.gov.tr). Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü kadını ücretsiz aile işçisi olarak tarım sektörünün önemli bir ögesi haline getirmiştir. Kalıp yargıların beslediği söz konusu tutum; kırsalda daha fazla rol üstlenen kadın emeğinin görünmezliğini pekiştirmektedir.

Küreselleşen dünya koşulları ile kadın istihdamı her ne kadar erkek istihdamının gerisinde de kalsa gün geçtikçe artış göstermektedir. Kadınların çalışma yaşamına uyumlulaştırılması ve kendi kendini idame eder duruma gelmeleri normal ve istenilen bir durumdur. Çünkü kadın istihdamı bir ülkenin gelişmesinde ve sürdürülebilir şekilde kalkınmasında son derece önemli rol oynamaktadır. Bu gibi nedenlerle hem dünyada

hem ülkemizde kadını, kadın çalışanları koruyucu ve destekleyici politikalar geliştirilmekte ve bu konuya önem verilmektedir (Dutlu Erten, 2016: 57-58).

1.3. Girişimcilik ve Kadın Girişimciliği

Girişimcilik; Batı dillerindeki (İngiltere ve Fransa) karşılığı ‘entreprende’ ile ifade edilen ve Türkçede de aynı zamanda teşebbüs kelimesinden türeyen bir kavramdır (Top, 2006: 4). Ekonomik, sosyal, psikoloji gibi birçok alandan beslenen bir kavram olmasından dolayı girişimcilik, geçmişten günümüze farklı anlamlar kazanmıştır (Candan, 2011: 158).

Girişimciliğin ekonomik gelişme ve buna benzer birçok olayla ilişkili olduğu bir gerçektir. Yani ekonomik refahın sağlanmasında girişimciliğin geliştirilmesi kilit rol oynayacaktır (Bozkurt ve Erdurur, 2013: 72). Aynı zamanda dünya ekonomisinin ilerlemesi, ticaretin gelişmesi, küreselleşme gibi olaylardan dolayı da girişimcilik olgusu ön plana çıkmaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de girişimcilik olgusunun önemi ve ekonomiye olan katkısı fark edilmiştir. Buna bağlı olarak girişimcilerin önlerindeki engellerin kaldırılması ve girişimci sayısının çoğaltılabilmesi amaçlanmaktadır (Sönmez ve Toksoy, 2014: 42).

Girişimciliğin geliştiği ülkelerde işsizlik oranlarında paralel şekilde düşüşler meydana geldiği görülmektedir. Hollanda’da 1994-1998 yılları arasında hızla büyüyen firmaların %8’i istihdam artışının %60’ını gerçekleştirmiştir. Yapılan bir araştırmaya göre birçok Avrupalı, kendi işlerinde çalışmayı ücretli olarak çalışmaya tercih etmektedirler. Geri kalmış ülkelerde ise girişimcilik; ekonomik faaliyetlerin canlanması, toplumsal ve ekonomik uyumun güçlendirilmesi, verimliliğin artırılması gibi olaylarda rol oynamaktadır (TİSK, 2004: 8-10).

Kadın girişimciliği de büyük ölçüde kadının çalışma yaşamına girmesi ve girişimciliğin gelişmesine paralel olarak ilerlemiştir. Kadının yeri evidir düşüncesi; sanayileşme, kentleşme ve toplumsal değişme süreci ile birlikte değişmeye başlamış ve bu süreçte kadına yeni roller eklenmiştir. Yaşanan bu değişimler sonucunda kadın ya kendi iradesiyle ya da yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle çalışma yaşamına girme, ekonomik bağımsızlığını ve özgürlüğünü kazanma yolunda ilerlemektedir (Bedük, 2005: 106-110). Aslında kadınlar hangi ülke olursa olsun geçmişten itibaren geleneksel olarak en temel işletme olan evin idaresini üstlenmiş ve elindeki mevcut kaynaklarıyla evin idaresini sağlamaya çalışan bir idareci durumundadırlar. Ancak bu çalışmalar toplum tarafından günümüz anlamında bir girişim olarak görülmemekte yaptığı iş de bir girişimcilik olarak algılanmamaktadır (Gürol, 2000: 224-225). Günümüz anlamında kadın girişimci ise; ev dışında kendi adına ya da ortaklık sıfatıyla bir ya da birden fazla işyeri bulunan kişidir. Herhangi bir mal ya da pazarın üretilmesi, pazarlanması ve işletme faaliyetleri ile ilgili kararları alan, yürüten, gerçek ve tüzel kişiler ile kendi adına ilişki kuran, elde ettiği gelir üzerinde söz sahibi olan kişi şeklinde de tanımlanabilir (İlter, 2010: 67). Dolayısıyla kadının özellikle de kırsal alandaki kadının doğrudan üretime katılmasına rağmen yapmış olduğu faaliyetler girişimcilik çerçevesinde değerlendirilmemektedir.

1985 yılında yapılan bir çalışmada kadın girişimciler; geleneksel, evcimen, yenilikçi ve radikal olmak üzere 4 farklı kategoriye ayrılmıştır (Goffee ve Scase, 1985: McKay, 2001: 151):

Geleneksel girişimci: Hem girişimcilik idealleri olan hem de toplumsal cinsiyet rolleri ile alakalı geleneksel kadın rollerini önemseyen kadınlardır. Ekonomik olarak da ‘kadın işi’ olarak adlandırılan mesleklerde bulunma eğilimindedirler.

Evcimen girişimciler: Toplumsal cinsiyet rollerine girişimcilik ideallerinden daha fazla önem veren kadınlardır. Dolayısıyla girişimcilik ideallerine az ilgi gösterirler.

Yenilikçi girişimciler: Girişimcilik ideallerine toplumsal cinsiyet rollerinden daha fazla önem verirler. Çoğunlukla daha önceki iş yaşamlarında engellerle karşılaşan bu nedenle kendi işini kuran ve birçok başarıya sahip profesyonel kadınlardır.

Radikal girişimciler: Kendilerini feminist bir hareketin üyesi olarak görürler. Ne güçlü bir girişimcilik idealleri ne de geleneksel kadın rollerine inançları vardır. İşlerini kadının toplumsal yaşamdaki konumunu iyileştirmek amacıyla bir araç olarak kullanırlar.

1.4. Türkiye’de Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği

Türkiye’de; kadınların, istihdama düşük katılım oranlarının ve yüksek işsizlik oranlarının üstesinden gelebilmek için son zamanlarda en çok telaffuz edilen şey, kadın girişimciliğinin desteklenmesi olmaktadır.

İstihdamdan sorumlu kuruluşlar, Avrupa İstihdam Stratejisine uyum için çalışmalarını devam ettirmektedirler. Bu noktada dikkat çeken durum, Türkiye’de kadın istihdamını destekleme faaliyetlerinin büyük ölçüde kadın girişimciliğini destekleme faaliyetine dönüştüğünün görülmesidir. Yani kadınların işsizlikten ve yoksulluktan kurtulabilmelerinin kendi iş girişimleri vasıtasıyla olacağı düşünülmektedir. Ancak Türkiye’nin mevcut iktisadi ve politik yapısında başarılı bir iş kurmak ve yürütmek kadınlar açısından hiç de kolay olmadığı gibi ataerkil sosyo-kültürel yapıdan kaynaklanan ek engellerle de karşı karşıyadır (Toksöz, 2007b: 60).

Kadın girişimcilerin ekonomiye, topluma ve istihdama katkısı özellikle gelişmekte olan ülkeler için hayati öneme sahiptir. Bu nedenle kadın girişimciler için sağlanan sermaye, eğitim ve manevi destekler bu girişimcilerin başarılı olmaları ve işletmelerinin sürekliliğini sağlamada oldukça önemlidir (Çabuk vd., 2015: 424). Kadının kendi işini kurup kendi istihdamını yaratması, işsizliğin azaltılması ve yaşadığı sorunların çözümlenmesine de olanak vermektedir. Hatta bireysel iş kurma tek başına işsizliğin önlenmesinde bir çözüm yolu olarak dahi kullanılabilir. Nitekim kadının kendi işini kurması sadece o kadın için bir fayda sağlamamakta toplum refahının da artmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla kadın girişimciliğinin hem kadın hem de toplum için önemi bu kadar büyükken kadınların bağımsız çalışma faaliyetlerinin sürdürülebilmesi ve var olan imkânlardan etkin bir şekilde faydalanabilmelerini mümkün kılacak önlemlerin alınması gerekmektedir (Arat, 1993:212-213).

Bu nedenle son yıllarda da işsizliğin artması ve istihdam oranlarının düşüklüğü, istihdam alanlarını genişletmeyi ve işsizliği azaltmayı ülkemizde öncelikle hedef alanları haline gelmiştir. Kadın girişimciliğinin artırılması, kadınların girişimciliğe yönlendirilmeleri ve kadın çalışanlarla ilgili sorunların azaltılması da bu hedef alanları dâhilindedir. Şüphesiz bu gelişmede AB’ye uyum çalışmalarının etkisi bulunmaktadır. Bu kapsamda; işsizler, engelliler, gençler ve özellikle kadınlar gibi dezavantajlı guruplar için çeşitli programlar hazırlanmaktadır (Toksöz, 2007a: 57-59).

Son dönemlerde AB uyum süreci ile birlikte hem devlet kurumları hem de sivil toplum örgütleri kadın girişimciliği konusunda daha hassas ve teşvik edici faaliyetler yürütmektedirler. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), İl Özel İdareleri (yoksullara ve kadınlara yönelik mikro kredi vermesi), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSSGM), Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi (ABİGEM), Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV), GAP Bölgesi Girişimci Destekleme Merkezleri (GİDEM), Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi kuruluşlar kadın girişimcilerle ilgili faaliyetlerde bulunan çeşitli kuruluşlardır (İlter, 2010: 114-124). Bu kuruluşların haricinde 10. Kalkınma Planında ‘Aile ve Kadın’ başlığı altında kadın erkek eşitliği ve kadına yönelik strateji ve politikalara ayrıntılı bir şekilde değinilmektedir. Örneğin ‘Aile ve Kadın’ alt başlığında bulunan ‘Girişimcilik ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler’ (KOBİ) temasında ise girişimciliğe yönelik cinsiyet eşitliğini amaçlayan çeşitli hedef ve politikalar bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018: 26).

Son olarak; Türkiye’de AB’ye uyumun bir gereği olarak kurulmuş olan ‘Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’ da 42 ilde kırsal alanda yatırımcılara ve kendi işini kurmak isteyen girişimcilere hibeler vermektedir. Kırsal kalkınma destekleri kapsamında IPARD programı aracılığıyla TKDK’nın verdiği hibelerde, kadınlara pozitif ayrımcılık uygulanmakta ve kadınların verilen bu hibelerden daha fazla yararlanmaları aynı zamanda girişimciliğe yönelmeleri amaçlanmaktadır (www.tkd.gov.tr).

Kırsalda kadın girişimciliğini teşvik açısından TKDK’nın çalışmaları önemlidir. Kısaca TKDK hakkında bilgi vermek gerekirse; 2000’li yıllarda Avrupa Birliği ile başlatılan uyum sürecini daha da ileriye taşımak için 2007 yılında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) kurulmuştur. 2011 yılından itibaren ise Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) kırsal kalkınma fonlarının (IPARD) kullanılması için yetki alınmış ve girişimci-yatırımcıların kullanımına sunulmuştur. Bu kurum ile Türkiye’de 42 ilde IPARD Programı kapsamında arıcılık, süt-et üretimi, kırsal turizm vs. gibi kırsala yönelik birçok alana maddi destekler sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu program ve kurum aracılığıyla kırsalda dezavantajlı gurupların, kadınların ve gençlerin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılmaktadır (Çalmaz, 2015: 1).

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı; Isparta ve Burdur illerinde TKDK’dan hibe alarak kırsal alanda girişimciliğe yönelen kadınların yapmış oldukları faaliyetlerin; öncelikle kadının kendisine ve ailesine daha sonra ise kadının bulunduğu yöreye ve kırsal kalkınmaya etkisinin incelenmesidir. Bu temel amaç çerçevesinde; kırsal alanlarda kadınları girişimci olmaya iten nedenler, kadının iş kurma ve hibe alma sürecinde karşılaştığı

sorunlar, kadının ilgili bulunduğu alanda resmi kuruluşlardan beklentileri, gerçekleştirilen girişimin maddi kaynağı, girişimci kadınların faaliyet alanları gibi sorular da araştırma kapsamında ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda daha detaylı verilere ulaşmak ve elde edilen verileri daha derinlemesine analiz edebilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, üzerinde araştırma yapılan ya da yapılacak olan kişilerin bakış açılarıyla araştırılan olayın incelenmesini mümkün kılmaktadır (Ekiz, 2013: 31). Aynı zamanda bu araştırma elde edilen araştırma verilerinin ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesini sağlayan veri oluşturma tekniklerini de içinde barındırmaktadır (Kümbetoğlu, 2008: 38). Araştırmanın evrenini Batı Akdeniz Bölgesinde kırsal alanlarda faaliyet gösteren kadın girişimci; örneklemini ise Isparta ve Burdur illerinde TKDK'dan hibe almış olan 29 kadın girişimci oluşturmaktadır.

Esnek, zengin ve olabildiğince detaylı bir şekilde veri toplanmasına imkân tanıdığı ve bu özellikleri ile çalışmaya uyum sağladığı için derinlemesine görüşme veri toplama tekniği kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerde toplam 20 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Sorular önceden hazırlanmıştır. Ancak görüşmeler esnasında esnek davranılmış ve ayrıntılı cevaplar elde edebilmek amacıyla önceden hazırlanmış olan sorulara eklemeler yapılabilmektedir.

Elde edilen verilerin analizinde ise betimsel sistematik analiz (daha fazla bilgi için bkn. Ekiz, 2013: 75-76) yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler defalarca okunmuş, incelenmiş ve benzer olgular temalarla kodlanmıştır. Temalar oluşturulurken; literatürden, görüşme sorularından ve katılımcı cevaplarından yararlanılmıştır. Betimsel-sistematik analiz yapılırken; temaya uygun ve oluşturulan temayı daha anlaşılır kılacak şekilde doğrudan katılımcı ifadelerine de (G1, G2... şeklinde) yer verilmiştir.

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik sayısal verilerle kanıtlanabilmesine rağmen nitel araştırmalarda sayısal veriler bulunmadığından dolayı geçerliliği ve güvenilirliği sağlamak daha zordur (Başkale, 2016: 23). Nitel araştırmada güvenilirliği sağlama konusunda başvurulan yöntemlerden birisi, araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve uzmanlaşmış kişilerden araştırmayı farklı açılardan incelemesini sağlama yoluna gidilmesidir (Creswell, 2003). Bu bilgiler doğrultusunda bu çalışmada da güvenilirliğin sağlanması açısından araştırma verileri; alanda deneyimli bir başka görüşmeci tarafından da değerlendirilmiş, görüşmecinin oluşturduğu temalar ve kategorilerin bizim temalarımızla karşılaştırılması yapılmıştır. Elde edilen temaların birbiri ile uyumluluk oranı %71 olarak bulunmuştur. Görüş birliği ile oluşturulan temalar üzerinden çalışma yürütülmüştür.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında ele alınan 29 kadının ilk olarak demografik özelliklerine bakıldığında, kadınların yaş aralığı 23-67 olup 50 yaş üzeri çoğunluktadır. Medeni hallerine bakıldığında ise 2 kişi haricinde tüm kadınların evli olduğu görülmektedir. Eşinden ayrılmış kadın bulunmamaktadır. Ayrıca evli olan kadınların neredeyse tamamı çocuk sahibidir. Hibe alan kadınların eğitim durumlarına bakıldığında ise; tamamı okuryazar olup 11 üniversite, 11 lise ve 7 kişinin de ilkökul mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Kadınların Hibe Almadan Önceki Mesleki Durumları

Tema	Alt Tema	Kategori
Kadınların Hibe Almadan Önceki Mesleki Durumları	Çalışıyor (10)	- Kamuda ya da özel sektörde çalışıyor olma - Hibeyi aldığı alanda çalışıyor olma
	Çalışmıyor (10)	- Ev hanımı - Üniversiteden yeni mezun olmuş
	Ücretsiz Aile İşçisi (9)	- Eşi ile birlikte tarım hayvancılık faaliyetlerine katılma

Kadınların hibe almadan önceki mesleki durumları değerlendirildiğinde; çalışmayan kadın sayısının azımsanamayacak düzeyde olduğu göze çarpmaktadır. “*Hibe almadan önce hiç çalışmadım. Ev hanımı idim. Çalışmayı düşündüğüm zamanlar çok oldu aslında ama bir türlü kendime uygun bir iş bulamadım.*

Çocuklardan dolayı da sürekli bir işte çalışamıyordum. Hibeyi de bana iş kurmak için aldık ve bu şekilde bir iş sahibi oldum.” (G6). Ücretsiz aile işçisi olarak değerlendirilen kadınlar ise; sürekli olarak tarım-hayvancılık faaliyetleri ile ilgilenmelerine rağmen kendilerini bir çalışan olarak görmemektedirler. Bu duruma kendileri de ifadelerinde yer vermişlerdir. “Daha önce de şimdi de hiç resmi bir işte çalışmadım. Evlendiğimizden beri eşimle birlikte çiftçilik yapıyoruz.” (G3), “Hibe almadan önce de hibe aldıktan sonra da eşim de ben de bir işte çalışmadık. Hayvancılıkla uğraşıyoruz. Mesleğimiz bu. Hibeyi de bu yüzden aldık.” (G9). Eşlerinden bağımsız bir gelire sahip olamama, elde edilen geliri bağımsız bir şekilde kullanamama, aile içi kararlara etkin bir şekilde katılamama, eşlerinin sosyal güvencelerinden yararlanma vs. bu düşüncelerinin nedenleri arasındadır. Aslında hibe almadan önce herhangi bir işte çalışmadığını belirten kadınların tamamının hibe ile bir iş sahibi olması beklenirken; ne yazık ki bu kadınların birçoğu hâlâ çalışmayan konumundadır. “Ben hiç çalışmadım. Ev hanımıyım. Her zaman eşim çalıştı. Emekli mühendis. Emekli olunca bağ-bahçe işleri ile oyalanmaya başladı. Hibeyi de o yüzden aldık.” (G19). Bunun sebebi ise bu kadınların almış olduğu hibeyi kendi işini kurmak için kullanmayı, hibeyi yakınları (eş, baba, oğul vb.) için kendisi üzerinden almasıdır. Bu durumda kadının hibe alımında sadece bir araç olarak kullanıldığı açıktır. Bu durum; kadının iş hayatına girmesi ve kadın girişimci sayısının artırılması amacıyla verilen hibe ile kadına tanınan bazı kolaylıklardan kaynaklanmaktadır. Ancak kadınlar kendilerine tanınan bu ayrıcalıkları değerlendirmek yerine erkek yakınları için kullanmayı tercih etmişlerdir.

Tablo 2. Hibe ve Girişimcilik Hakkında Bilgi Edinme

Tema	Alt Tema	Kategori
Hibe ve Girişimcilik Hakkında Bilgi Edinme	Kitle İletişim Araçları (1)	- Çalıştığı alana hibe verildiğini televizyondan öğrenmesi
	Çevre (23)	- Yaşanılan çevrede daha önce hibe alan kişiler olması
	Aile Yakınları (4)	- Aile yakınlarının hibeden haberdar olması - Aile yakınlarının daha önce hibe almış olması
	Kurum Bilgilendirmesi (1)	- TKDK'nın kırsal alanlarda yaptığı tanıtım toplantıları

Yaşanılan çevre, kadınların hibe almaya ve girişimciliğe yönelmelerinde en büyük paya sahiptir. “Biz kendimiz bu köyden bu hibeden alan insanlar duyduk, biz de alalım dedik. Çiftçilik yapıyoruz. Devlet de bu illere destek veriyor dediler. Böyle olunca biz de alalım dedik ve aldık.” (G8), “Köyde girişimci insanlar var mı bilmiyorum ama bu köyde hibeden alıp bizim gibi hayvancılık yapan insanlar var. Biz daha emekli olmadan özellikle de eşim biz de alırız diye düşünüyorduk ve biz de başvurup aldık.” (G14), “Biz devletin böyle para verdiğini köyde alan insanlardan duyduk.” (G24). Bu durum kırsal alanlarda insanların somut örneklerle daha çok önem vermesi, yakınındaki bir kişiyi bizzat görerek karar vermesi tedbirli olmaları ile açıklanabilir. Bu durumda bize; kadınların risk almaya yatkın olmadıklarını, daha önce yakın çevresinde başarılı bir örnek görmeden girişimciliğe yönelmede isteksiz olduklarını göstermektedir. Ayrıca hiçbir kadının girişimcilikten ve tanıdığı, örnek aldığı bir girişimciden bahsetmemesi dikkat çekicidir. Kırsal alanlarda girişimci insanlara çok rastlanılmaması bunun temel nedeni olabileceği gibi girişimciliğin farkına varılmaması ya da var olan girişimcilerin örnek teşkil etmemesinin de etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca; kadın girişimcilere yönelik oluşturulan hibenin kırsal alanda duyurulmasında gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının yetersiz kaldığı, katılımcıların bilgi edinme araçları arasında en son sırada yer alması da dikkat çeken bir diğer bulgudur. Son olarak sadece bir kadının TKDK bilgilendirmesinden bahsetmesi, TKDK'nın kırsal alanlarda yaptığı son derece önemli olan tanıtım ve bilgilendirme toplantılarının da kişileri girişimciliğe yönlendirme konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. “Ailemizde, çevremizde girişimci insanlar yok. Ben TKDK'yi zaten biliyordum, hibe almayı da düşünüyordum ve bir şekilde tanıtım toplantılarına katılma imkanım oldu. O şekilde hibe almaya ve kendi işimi kurmaya karar verdim.” (G1).

Tablo 3. Kadınların Hibeye Başvurma Nedenleri

Tema	Alt Tema	Kategori
Kadınların Hibeye Başvurma Nedeni	İş Sahibi Olma İsteği (4)	- Ev hanımı olan kadınların hibe ile kendilerine iş kurma isteği - Emeklilik döneminde de çalışma isteği
	Makine-Teçhizat Alımı (9)	- Mevcut işlerde kullanılmak üzere araç gereç alınması
	Mevcut İşte Büyüme/Revize (4)	- Mevcut işin büyütülmesi ya da revize edilmesi
	Ailedeki Erkeklerle (baba, eş, oğul vb.) İş Kurma (12)	- Ailedeki erkekler için kadının hibe alması

Kadınların hibeye başvurma nedenlerine bakıldığında çoğunluğu, hibeyi kendisi için değil de yakınları için alanların oluşturduğu görülmektedir. Kadın açısından hibenin amacına uygun olarak kullanılmadığının en önemli göstergesi; kadının hibeyi yakınları için almış olması ve hibeyi kendi işini kurmak için kullanmamasıdır. Araştırmamızda; kadınlara özel olarak verilen söz konusu hibenin kadın üzerinden yakınları (eş, baba, oğul vb.) için alındığı ve kadının araçsallaştırıldığı gözlemlenmiştir. Buradaki temel sorun; kadının girişimci olarak kamusal alanda rol alması doğrultusunda kadına tanınan bazı kolaylıkların amacının dışında kullanılmasıdır. Araştırmaya dâhil olan kadınların yaklaşık %40'ı kendilerine tanınan bu ayrıcalıkları kendisi adına değerlendirmek yerine erkek yakınları için kullanmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. “Üniversiteden yeni mezun oldum ve şimdi başka bir bölüme daha başladım. Hibeyi babam için aldık.” (G24), “Ben hiç çalışmadım. Ev hanımıyım. Hibeyi oğlum için aldık”. (G16) gibi katılımcı ifadeleri durumu daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kadın; hibeyi kendisi kullanabilecekken, kendisine bir iş kurabilecekken eş-baba-oğul gibi aile içindeki daha çok erkeklerle iş imkânı yaratmak maksadıyla hibeyi alması/aldırılması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının beslediği düşüncenin bir yansıması, kadının ikincilliğinin ve araçsallaştırılmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Üstelik kadının kendisi için değil yakınları için hibe almayı hiç yadırgamadan gerçekleştirmesi ve şikâyetçi olmaması bu durumu hiç yadırgamadan kabullendiğini göstermektedir. Bu durum kadının çalışma yaşamına girmesini, ilerlemesini de engellemektedir.

Ayrıca, katılımcıların büyük çoğunluğu daha önceki çalışma hayatında ilgili bulunduğu alana yönelik hibe almış ve aldığı hibeyi yine bu alanda kullanmıştır. Ailesinden gördüğü işi devam ettirenler çoğunluktadır. “Evlendiğimizden beri bu işi yapıyoruz zaten eşim biz evlenmeden önce de ilgileniyordu. Küçük bir kasap dükkanımız vardı. Hibeyi bu iş için aldık ve burası için oldukça büyük bir et tesisi kurduk. Artık eskisi gibi sadece satış yapmıyoruz. Kesim, parçalama vs. işimizi büyüttük.” (G5), “Zaten bu işlerle uğraşıyorduk. Burada yaşayan herkes gibi. Arazilerimiz vardı. Gül üretimi yapıyorduk. Hibe bizim için çok iyi oldu. İşleri ilerletmek istiyordum ama bir türlü cesaret edemiyordum. Bu bizim için bir başlangıç noktası oldu. Hibe ile gülyağı üretimi için bir sistem kurduk. İş genişlettik. Yeni araziler satın aldık. yani artık bir fabrika kurmuş durumdayım.” (G18). Bu durum bize geleneklerimize ve alışkanlıklarımıza bağlı bir toplum olduğumuzu örneklemektedir. Bu durum da yeni bir girişimin doğmasını ve farklı sektörlerin gelişmesini zorlaştırmaktadır.

Tablo 4. Girişimciliğin Cinsiyet Rollerine (Anne-Eş vb.) Etkisi

Tema	Alt Tema	Kategori
Girişimciliğin Cinsiyet Rollerine (anne, eş vb.) Etkisi	Olumlu (8)	- Kurulan işin kadına olumlu yönde katkıları olması
	Cinsiyet Rollerinin Değişmemesi (21)	- Kadının eski işine aynen devam etmesi - İşin aile yakınları tarafından kurulması

Girişimciliğin cinsiyet rollerine etkisi değerlendirildiğinde; hibe alıp büyük meblağda yatırımlarda bulunarak iş kuran girişimci kadınların tamamı kendileri için olumsuz bir durumdan bahsetmemişlerdir.

Burada kısaca söyleyebiliriz ki girişimci bir kadın olmanın; kadının kendisine/eşine/çocuklarına zaman ayıramama, sosyal yaşamın kısıtlı olması vs. gibi sorunlara yol açmadığı görülmektedir. Sonuç olarak hibeyi gerçek amacına uygun bir şekilde kullanan, kendisine iş kuran, çalışan ve girişimci olan kadınların tamamı durumlarından memnun olup iş kurmanın kendilerine sağladığı katkıların farkındadırlar. “Artık bir iş sahibiyim. Para kazanıyorum. En önemlisi artık ev hanımı değilim. Bu daha özgüvenli bir durum. Eşim de her zaman bana destek oluyor. Herhangi bir sıkıntım yok. Kısacası çalışmanın bana katkıları oldu.” (G6), “Kadın olmaktan özellikle de girişimci bir kadın olmaktan çok memnunum. Kendi işimizi yapıyor olmak güzel. Ayrıca çalışıp para kazanmak da güzel. Bu yüzden kendi işimizi yapıyor olmasaydık da ben yine bir işte çalışmak isterdim.” (G7) gibi girişimci kadınların doğrudan ifadeleri de kırsal alanda kadın girişimciliğinin kadına yansıyan katkılarını göstermektedir. Dolayısıyla girişimci bir kadın olmanın kadının kendisine, eşine, çocuklarına hatta yakın çevresine dahi olumlu yansıyan etkileri olduğu aşikârdır. Kısacası girişimci bir kadın olmak; eş olarak da anne olarak da toplumsal cinsiyetin belirlemiş olduğu rolleri açısından bir olumsuzluk yaratmamakta bilakis aile gelişimini olumlu yönde etkilediği ifade edilmektedir.

Tablo 5. Hibe ile Kurulan İşlerin Kadına Kazandırdıkları

Tema	Alt Tema	Kategori
Hibe ile Kurulan İşlerin Kadına Kazandırdıkları	Tanınma ve Örnek Olma (5)	Kadının kurmuş olduğu işi sayesinde yaşadığı yörede tanınır hale gelmesi ve diğer kadınlara örnek olduğunu düşünmesi
	Ekonomik Güç Elde Etme (16)	Gelir artışı
	İş Sahibi Olma (4)	Kadının almış olduğu hibe ile iş sahibi olması
	Özgüven (2)	Özgüven artışı
	Durumda Değişiklik Olmaması (10)	İşin başkası tarafından kurulması ya da eski yapılan işe aynen devam edilmesi gibi nedenlerden dolayı kadının özgüveninde ve imajında bir değişiklik olmaması

Hibenin başkası için kadın üzerinden alınması (kadını aldığını hibe kendisinin kullanmaması dolayısıyla da kendisine bir iş kurmaması) ya da alınmış olan hibe ile yapılan işte bir değişiklik meydana gelmemesi (eskiden devam edilen tarım hayvancılık faaliyetlerine olduğu gibi devam edilmesi) kendisinde değişiklik olmadığını söyleyen kadınların çoğunluğu oluşturmasına neden olmuştur. “Hibeden sonra eşimde de bende de maddi-manevi bir değişiklik olmadı. Eşim zaten normal işine de devam ediyor ben çalışmıyorum.” (G29). “Bir değişiklik olmadı. Çünkü ben zaten çalışmıyorum. Hibeyi eşim için aldım.” (G25), “Bir değişiklik yok. Biz eskiden de hep böyleydik. Aynı bu işi yapıyorduk. Hâlâ çiftçiyiz. Hibe ile işimizi değiştirmedik.” (G9). Yani kendisinde değişiklik olmadığını söyleyen kadınlar ya hibeyi yakınları için almış olanlar ya da ücretsiz aile işçisi (küçük çaplı tarım-hayvancılık faaliyetleri) şeklinde çalışmaya devam eden kadınlardır. Bu nedenle kadının mevcut yaşamında (iş yükü, aile sorumluluğu vs.) herhangi bir değişikliğin olmaması normal karşılanmalıdır. Kendi işini yürüten girişimci kadınların ise; toplumdaki rol ve statüsünün olumlu şekilde değiştiği, kadının kendine olan güveni ve cesaretinin arttığı, ekonomik bağımsızlıklarını kazandığı, toplumdaki konumunu güçlendirdiği görülmektedir. Üstelik kadının girişimcilik sayesinde edinmiş olduğu rol ve statüsünün kazandırdıklarından kendisinin farkında olması ve bunu dile getirmesi kadının bilinçlenmesi açısından daha da anlamlı hale gelmektedir. “Ben normalde de yani eskiden de çalışan bir kadın olduğum için bağımsız ve özgüvenli bir kadın olduğumu düşünüyorum. Ama TKDK hibesi ile bulunduğum yere göre büyük bir işletme kurdum. Şimdi yaptığım iş sayesinde buralarda daha tanınan bir kadıyım.” (G1), “Ayrıca ... gibi küçük bir ilçede kendi adıma büyük bir işletme kurdum. Önemli kişilerin de katıldığı güzel bir açılış yaptık. Buradaki insanlar tarafından tanınır hale geldim. Benim gibi iş kurmak isteyen insanlara da örnek olduğumu düşünüyorum. Bu insana özgüven kazandıran bir durum.” (G5), “Ekonomik olarak kimseye bağımlı olmamak çok güzel.” (G18), “Olumlu değişiklikler oldu. Daha iyi durumdayım. Bir iş sahibiyim. Eskiden ev hanımıydım ve sürekli evde oluyordum, artık çalışmak istiyordum. Şimdi kendi işimle ilgileniyorum.” (G6).

Tablo 6. Hibe İle Kurulan İşlerin Yönetimi

Tema	Alt Tema	Kategori
Hibe ile Kurulan İşlerin Yönetimi	Hibeyi Alan Kadın (8)	- Hibeyi alan kadının kurduğu işi ile bizzat ilgilenmesi
	Hibeyi Alan Kişi ile İş Yöneten Kişi Farklı (12)	- Kadın üzerinden alınan hibe ile kurulan işi yöneten kişinin farklı olması
	İşlerin Ortak Yürütülmesi (9)	- Kurumsal bir iş olmadan yapılan küçük çaplı tarım-hayvancılık faaliyetlerine eş ile birlikte katılma

İşlerin yönetiminde doğrudan söz sahibi olup kendi işinin başında duran kadın girişimciler değerlendirildiğinde; toplam katılımcıların yaklaşık üçte birini oluşturdukları ve bilinçli bir şekilde girişimcilik faaliyetlerini yürüttükleri anlaşılmaktadır. Bu oran toplam içerisinde değerlendirildiğinde düşük gibi görünmekle birlikte kırsal alanlarda yaşayan kadınlar açısından önemli bir değişim olarak değerlendirilmelidir. *‘Bizzat kendim ilgileniyorum. Eşim de boş zamanlarında yardımcı oluyor. Ama yönetmek onun için söz konusu değil.’* (G6), *‘Kendim ilgileniyorum. Eşim de yardımcı oluyor ama boş zamanlarında falan. Onun işi farklı.’* (G18).

Hatta eşi ile birlikte ortak bir şekilde girişim faaliyetini yürüten kadınlar da dikkate alındığında, katılımcıların yarısından fazlasının işin yönetimine aktif olarak dâhil olduğu söylenebilir. *‘Bu işletmeyi benim üzerimden aldığımız hibe ile kurduk ve resmi olarak da benim üzerime. İşin yönetimi, idaresi ile de ben ilgileniyorum. Ama eşimin de farklı bir işi yok. Ortak kazancımız diyelim.’* (G5). Bu bağlamda TKDK'nın kırsal alanda kadın girişimciliğini arttırmaya yönelik bu desteğinin kadını çalışma yaşamına dâhil etmede nispeten başarılı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 7. Yapılan Yatırımların Maddi Kaynağı

Tema	Alt Tema	Kategori
Yapılan Yatırımların Maddi Kaynağı	Birikim (28)	- İş kurulana kadar olan dönemde biriktirilmiş olan paralar
	Kredi (8)	- Birikimlerin yetmemesi üzerine bankadan kredi alınması
	Borç (1)	- Aile yakınlarından alınan para
	Aile Desteği(1)	- Ailelerinin iş kurma sürecinde maddi destek sağlamaları

Görüldüğü gibi sadece devlet desteği ile işini kuran bir kadın girişimci bulunmamaktadır. Tüm katılımcılar devlet desteğine ek olarak birikimlerini kullanmışlardır. *‘Sermayenin yarısını kendimiz ödedik. Çalışırken biriktirdiklerim, eşimin birikimleri. O şekilde.’* (G1), *‘Daha önceden de ailem hayvancılıkla uğraşıyordu. Aldığımız hibenin yarısını kendimiz ödedik. Birikimlerini kullandılar.’* (G2).

Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı gibi bir iş kurmada birikim son derece önemlidir. Ayrıca birikimin yetmediği durumlarda kişilerin ilk olarak bankalardan kredi çekme yoluna başvurdukları görülmektedir. *‘... TKDK zaten paranın tamamını vermiyor. Ve biz baya masraflı bir iş yaptık. 5 milyona yaklaştı. Evet, birikimlerimizi de kullandık ama yetmesi imkânsız. Kredi de çektik. Hala ödemeye devam ediyoruz.’* (G5). Katılımcıların, kırsal alanlarda borç ilişkisine girmek yerine kredi alarak maddi eksikliklerini tamamlama yoluna gittikleri gözlenen bir diğer durumdur.

Tablo 8. Hibe Alım Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar

Tema	Alt Tema	Kategori
Hibe Alım Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar	Süreci Normal Olarak Değerlendirme (13)	- Zorlanılmaması, normal karşılanması - Kamuda çalışan kadınların bu tarz işlemlere alışkın olması - Kadına bu işlemlerden anlayan yakınlarının yardımcı olması
	Sürecin Uzunluğu Ve Karmaşıklığı (6)	- Hibeye başvurma ve hibeyi almaya kadar geçen sürenin uzun olması ve bu süreçteki işlemlerin karmaşıklığı
	Kurum İle Yaşanılan Yer Arası Mesafe (8)	- Yaşanılan yer ile kurum arasında mesafede yaşanan zorluk
	İşlemlerin Uzman Yardımı İle Halledilmesi (14)	- İşlemlerin bir danışman tarafından halledilmesi
	Ağır Şartlar (4)	- Kuralların esnek olmaması

Süreci normal karşılayanlar ve bir uzman yardımı ile hallettiğini belirtenler çoğunlukta olmakla birlikte kurum ile yaşanılan yer arasındaki mesafeden kaynaklı sorunlar, sürecin uzunluğu ve karmaşıklığı, hibe alım şartlarının ağırlığı önemli zorluklar olarak görülmektedir. TKDK gibi Avrupa Birliği'ne paralel bir şekilde çalışan ve kırsal alanlarda hizmet veren bir kurumdan hibe alımının çok basit işlemlerle gerçekleştirilmesi düşünülemez. Özellikle de bu hibeden yararlananlar kırsal kesim insanları olunca bu süreç kişilere daha da ağır gelebilmektedir. Bu nedenle işlemlerin ya da prosedürün ağır olduğunu belirten hibe yararlanıcıları bulunması normaldir. Bu durumun kurum da farkında olmalı ki; kuruma başvuran kişilere bu süreçte beraber çalışmalarını için birer uzman önermektedir. Bu çalışmaya dâhil olan katılımcıların birçoğu bu süreçte bir uzmandan yardım almışlardır. "İşlemler uzun sürüyor tabii. Sürekli kontrol ediyorlar. Ve her şeyi onlara göstermek zorundasın. Ama olması gereken şeyler. Bizim için bir sıkıntı olmadı." (G10), "Daha önce kamuda çalıştığım için dolayı bu tarz işlemlere alışkınım. Zorlanmadık." (G1), "Prosedür çok fazla. Oğlum bu işleri bilen okumuş birisi olarak dahi zorlandı. İnsanların özellikle de tarımla uğraşan kimselerin tek başlarına halletmeleri çok zor." (G21), "Kendimizin yapabileceği bir şey değil zaten bu işler. Danışman tuttuk ve o ilgilendi her işle. Bu yüzden çok zorlanmadık." (G8).

Tablo 9. Kırsal Alanda Yapılan Yatırımların Sektörel Dağılımı

Tema	Alt Tema	Kategori
Kırsal Alanda Yapılan Yatırımların Sektörel Dağılımı	Tarımsal Ürün Üretimi (5)	- Kesme çiçek yetiştiriciliği ve pazarlanması - Gül ve lavanta bitkilerinin kozmetik sanayide kullanılması - Meyve tarımı, üretimi, depolanması, işlenmesi ve pazarlanması
	Hayvansal Ürün Üretimi (Et Ve Süt) (5)	- Büyükbaş hayvan çiftliklerinde süt üretimi - Büyükbaş hayvan kesimi, parçalanması ve pazarlanması
	Tarım-Hayvancılık Faaliyetleri (15)	- Küçük çaplı tarım-hayvancılık faaliyetlerinde kullanılmak üzere makine teçhizat alımı
	Kırsal Turizm (2)	- Apart otel hizmeti
	Mikro İşletme (2)	- Pastane, fırın gibi alanlarda hizmet

Hibe yararlanıcıları arasında tablodan da anlaşılacağı üzere (29 katılımcı arasında dâhi olsa) sektörel bağlamda bir farklılık tespit edilmiştir. "TKDK'dan Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi dalında hibe aldık. Kesme çiçek üretimi ve pazarlaması yapıyoruz. ... Çiçekçilik adı altında." (G1), "10 yıldır falan

gül üretimi yapıyoruz. Hibeyi aldıktan sonra gül üretimine ek olarak gül yağı üretimine de başladık.” (G18), “Elma üreticiliği yapıyorduk. Hibe ile birlikte soğuk hava deposu kurduk ve elma üretiminin yanında depolanması ve pazarlanmasını da yapıyoruz.” (G16), “Eskiden evimizde hayvancılık yapıyorduk ama hibe ile birlikte 100 büyükbaş hayvandan oluşan bir çiftlik kurduk ve süt üreticiliği yapıyoruz.” (G12), “... Entegre Et Tesisleri adında oldukça geniş kapasitede bir fabrika kurduk. Hayvan kesimi, parçalanması ve satışını gerçekleştiriyoruz.” (G5).

Sektörel çeşitlilik, kırsal alanlarda istenilen ve yaratılmaya çalışılan olumlu durumlardan bir tanesidir. Verilen hibelerle de sektörel çeşitlilik büyük oranda desteklenmektedir. Yeni bir sektöre adım atmayan, cesaret edemeyen ya da büyük bir iş kurmayı risk almadan ilerleyen kadınların da bu durumu aşmasıyla kırsal alanlarda sektörel çeşitliliğin daha da artacağı düşünülmektedir.

Tablo 10. Kadın Girişimcinin Yarattığı İstihdam İmkânları

Tema	Alt Tema	Kategori
Kadın Girişimcinin Yarattığı İstihdam İmkânları	Aile Bireylerinin İstihdamı (17)	- İşin eş ile birlikte yürütülmesi
	Daimi İstihdam (9)	- Çalışanlara sürekli istihdam sağlanması
	Geçici Çalışan (9)	- İşlerin yoğun olduğu zamanlarda çalışanların artması
	Stajyer (1)	- Et tesisinde Veterinerlik Fakültesi öğrencilerine staj imkânı
	Kadının Tek Başına Çalışması (4)	- Kadının tek başına işini yürütmesi

Göze çarpan en belirgin durum; hibe sayesinde oluşturulan girişimciliğin aile bireylerine istihdam imkânı yaratmış olmasıdır. Dolayısıyla aile içindeki var olan kadın emeği kurulan bu iş-işletmelerle daha belirgin hale gelmiş ve kadının çalışması daha farklı bir boyut kazanmıştır. Kadın artık aile içerisinde ücretsiz bir çalışan değil kendisine ait bir işi-işletmesi olan, çalışması resmi kayıtlara da yansıyan bir durumdur. Aynı zamanda kadın kendisi ile birlikte aile bireylerinin de istihdam edilmesine katkıda bulunmaktadır. Aile bireyleri haricinde daimi elemanı olan kadın girişimciler de mevcuttur. Dolayısıyla kadının almış olduğu hibe ile kurulan bu işletmeler; kırsal alanlarda birçok kişiye yerinde istihdam sağlayarak kente göçü azaltmaktadır. Son olarak işlerin yoğun olduğu zamanlarda çalıştırılan mevsimlik ya da yevmiyeli çalışanları da göz ardı etmemek gerekir.

Tablo 11. Elde Edilen Gelirin Tatmin Düzeyi

Tema	Alt Tema	Kategori
Elde Edilen Gelirin Tatmin Düzeyi	Yeterli (15)	- Emeklilik vb. gelirleri hariç olmak üzere kişinin sadece bu işten elde ettiği gelirin kendisine yeterli olduğunu söylemesi
	Orta (4)	- Elde edilen gelirin kullanıcısı tarafından ‘az da değil çok da değil’ şeklinde nitelendirilmesi
	İyi (7)	- Gelirden son derece memnun olma
	Belirsiz (3)	- Net bir gelirden söz edilememesi

Tüm katılımcıların gelirlerinin, kendilerini tatmin ettiği ve beklentilerini karşıladığı görülmektedir. Bu durum, kırsalda kadın girişimciliğini özendirerek ve teşvik edecek bir durumdur. Ayrıca kişilerin gelirlerinden memnun olması kente göçü azaltan bir unsur olarak düşünülmelidir. Nitekim insanların kırsal alanlardan kente; bir iş bulma ya da daha fazla para kazanmak amacıyla gittikleri bilinen bir gerçektir. Ayrıca maddi başarısızlıklarla sonuçlanmayan bu yatırımlar, kırsal alanlarda kendi işini kurmayı düşünen diğer kişilerin

teşviki açısından da olumlu birer örnek oluşturmaktadır. “Yükü bir miktarda yatırım yaptık. Geniş kapasiteli bir fabrika kurduk. Şimdilik iyi kazanıyoruz.” (G5), “Eşim de ben de emekliyiz. Ayrıca çiftlikten de kazanıyoruz. Orta diyelim.” (G14), “Hibe ile daha kurumsal bir hale geldik ve daha yoğun çalışıyoruz. İyi kazanıyoruz.” (G7), “Hibe ile soğuk hava deposu kurduk. İşleri genişlettik. Sıkı çalışıyoruz iyi kazanıyoruz.” (G16) gibi gelirinden memnun olduğunu dile getiren katılımcı ifadeler, de bu durumu desteklemektedir.

Tablo 12. Elde Edilen Ürünlerin Pazar Dağılımı

Tema	Alt Tema	Kategori
Elde Edilen Ürünlerin Pazar Dağılımı	Yerel (27)	- Küçük çaplı üreticinin ürününü yaşadığı yörede pazarlaması
	Bölgesel (5)	- Elde edilen ürünün çevre illeri kapsayacak şekilde pazarlanması
	Ulusal (1)	- Elde edilen ürünlerin Migros aracılığıyla tüm ülkeye pazarlanması
	Küresel (4)	- Şartlar ve pazar uygun olduğunda ihracat yapılabilmesi

Kırsal alanlarda elde edilen ürünlerin pazar dağılımına bakıldığında, çoğunluğun yerel pazarlara yöneldiği görülmektedir. Çoğunluk yerel alanda olsa dâhi, sadece 29 katılımcı arasında 4 (%14) kadın girişimcinin kırsal alanlarda ihracata yönelmesi ekonomik açıdan dikkat çekici ve kayda değerdir.

Tablo 13. Yapılan Yatırımların ve Kurulan İş/İşletmelerin Geleceği

Tema	Alt Tema	Kategori
Yapılan Yatırımların Ve Kurulan İş/İşletmelerin Geleceği	Sürdürülebilirlik (26)	- Herhangi bir değişiklik olmadan işin devam ettirilmesi - İleride çocukların devam ettirmesinin istenilmesi
	İş Büyütme Ve Geliştirme (9)	- Yapılan işle alakalı bir diğer işi kurma - Farklı şubelerin açılması - Üretimin, satışın vs. artırılması
	Marka (1)	- Bulunulan yörede yapılan işin tanınır hale getirilmesi
	Müşteri Memnuniyeti (2)	- İşin yeni kurulmuş olmasında dolayı ileride oluşacak beklentilere göre hareket etme
	İş Sonlandırma (2)	- İşlerin zorluğu ve yaşlanma
	İhracat Yapma(2)	- Pazarlamada yurtdışına açılma beklentisi

Yapılan yatırımların ve iş/işletmelerin geleceği değerlendirildiğinde; neredeyse tüm girişimcilerde işine devam etme isteği görülmektedir. Bu durum, yapılan yatırımlardan ve işlerden memnun olduğunu ve işlerin devamlılığının sağlanmaya çalışıldığını göstermektedir. Yapılan yatırımların kısa süreli olmaması, devamlılığının sağlanabilmesi başta girişimcinin kendisi ve ailesi daha sonra ise ülkemiz ve kırsal kalkınma açısından önemlidir. Çünkü maddi başarısızlıklarla sonuçlanan kısa süreli yatırımlar başta girişimcinin kendisini ve ailesini hem maddi hem de manevi yönde zor durumda bırakırken kırsal kalkınmayı da olumsuz etkilemektedir. Bütün bunların haricinde kadın girişimcinin başarısı; TKDK'nın amaçlarının gerçekleşmesi dolayısıyla da AB ile uyum sürecinin olumlu yönde gelişmesine de katkıda bulunacaktır.

Tablo 14. Yapılan Yatırımların Yöreye Kazandırdıkları

Tema	Alt Tema	Kategori
Yapılan Yatırımların Yöreye Kazandırdıkları	İstihdam (12)	- Kırsal alanda yaşayan insanlara istihdam imkânı
	Ekonomik (29)	- Gelir elde etmek - Vergi ödemek - Harcamalarda bulunmak
	Sosyal (4)	- Farklı iş alanlarında yerli yabancı halka hizmet ve sosyal katkı

Ekonomik, istihdam ve sosyal katkılar haricinde TKDK'nın desteklemiş olduğu yatırımlar sayesinde kırsal alanlarda; sosyal faaliyetlerin canlandırılması, öz kaynakların harekete geçirilmesi, kente göçün azaltılması, yerinde istihdam, ekonomik hareketlilik gibi birçok konuda daha gelişme sağlanmış bulunmaktadır. Dolayısıyla TKDK hibeleri ile kadınlar; kırsal alanlara sadece ekonomik, istihdam ve sosyal anlamda değil daha birçok yönden katkıda bulunmaktadır. Örneğin bir katılımcı; "... *Besihanede çalışan 5 devamlı çalışan var. Bunların her biri için ekmek kapısı oldu. Bu kişiler ben kendim gibi gençlerden biliyorum bu iş olmasaydı bu köyde Isparta'ya ya da daha farklı kalabalık şehirlere göç edip oralarda iş arayacaklardı..*" (G2) diyerek girişimciliğinin yaratmış olduğu istihdamın önemini vurgulamıştır.

Bu tür olumlu etkiler aynı zamanda AB'ye uyum sürecine de katkı sağlamaktadır. AB standartlarında kurulan işletmeler; kırsal alanda kadının çalışma yaşamaına dâhil olması, kırsal alanlarda istihdam alanlarının genişletilmesi, kente göçün azaltılması, kırsalda yaşayanların yaşam standartlarının artırılması vs. gibi durumlar TKDK hibeleri ile büyük ölçüde gerçekleştirilen ve AB üyelik sürecine de katkıda bulunacak gelişmelerdir.

4. SONUÇ

Kırsal alanda yaşayan kadınların birçoğu, tarımsal üretim faaliyetlerine doğrudan katılmalarına rağmen bu çalışmaları genellikle göz ardı edilebilmektedir. Kadının; gelir getirici bir işte çalış(a)maması, çalışmasının maddi karşılığını yeterince alamaması ve çalışmasının istihdama, ekonomiye yansımaması, aile içi kararlarda söz sahibi olamaması gibi durumlar bunu göstermektedir. Ancak kadının gelir getirici bir işe yönelmesi ve istihdama katılması hem kadın ve ailesi açısından hem de yerel-kırsal kalkınma açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla bu durum, kadının daha güçlü hale gelmesi ve çalışmalarının karşılığını somut olarak alabilmesi konusunda kırsal alanda kadın girişimciliğinin önemini ortaya koymaktadır. Nitekim istihdam alanlarının sektörel çeşitliliğin son derece kısıtlı olduğu kırsal alanlarda bir kadının girişimcilğe yönelerek kendi işini kurması hem kendisine hem de kırsaldaki diğer kişilere iş imkânı yaratmakta ve istihdam sağlamaktadır. TKDK ve TKDK'dan hibe almış olan kadınların yaptıkları faaliyetler de bu kapsamda değerlendirildiğinde kırsal alanda kadının konumu daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sadece ücretsiz aile işçisi olarak çalışan birçok kadın TKDK'dan hibe alarak kendi işini kurmuş ve iş sahibi olmuştur.

Bu çalışmada da, Isparta ve Burdur illerinde TKDK'dan hibe almış olan 29 kadın ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirilmiş ve aşağıdaki şekilde sonuçlandırılmıştır.

Girişimci kadınların 50 yaş ve üzeri yoğunlukta olması; kırsal alanlarda kadınların ileriki yaşlarda girişimcilğe yöneldiklerini ve dolayısıyla da geleneksel tarzda girişimci olmaya eğilimli olduklarını göstermektedir. Hibe alan kadınların neredeyse tamamının evli ve çocuk sahibi olması ise; evli ve çocuk sahibi bir kadın olmanın kırsal alanlarda girişimcilik yapmaya engel olmadığını doğrulamaktadır. Son olarak hibe alan kadınların tamamının okuryazar olup çoğunluğun da üniversite ve lise eğitim düzeyine sahip olması kadınların eğitim durumları ve girişimcilğe yönelme arasında paralel bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Hibeyi kendisi için değil de yakınları için alan kadınların varlığı; çalışmaya konu olan kurumun (TKDK) kırsal alandaki kadını çalışma yaşamaına dâhil etme ve kendi işini kurmaya teşvik etmek amacıyla gerçekleştirdiği pozitif ayrımcılık uygulamasının tam olarak amacına uygun biçimde kullanılmadığını göstermektedir. Kadın bu durumda hibeden faydalanmak isteyen ailenin erkek bireyleri için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Kırsal alanda kadınların kendi işini kurmalarında ve hibe almalarında en büyük etkenin, gelir elde etme ya da daha fazla gelir elde etme isteği olduğu görülmektedir. Yani kadınların girişime yönelme nedenleri arasında; bağımsız çalışma, itibar sahibi olma, kendi işinin patronu olma, kendine daha fazla zaman ayırma, özgüven kazanma, tanınma gibi isteklerinin olmadığı görülmektedir. Ancak kadınların iş kurmaya başlarken; itibar sahibi olma, özgüven kazanma, tanınma gibi istekleri olmamasına rağmen kendi işini kurmuş olan girişimci kadınlar; yaptığı işi sayesinde kişisel imajını ve özgüveninin arttırdığını, yaşadığı yörede daha tanınır hale geldiğini, rol ve statüsünü güçlendirdiğini, ekonomik bağımsızlık kazandığını, kırsalda diğer kadınlara örnek olduğu görülmektedir.

Kurulan işletmelerde öncelikle aile bireylerinin (kadın ve eşi) çalıştığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla hibe meydana gelen iş/girişim sayesinde kadın başta olmak üzere aile bireylerine istihdam yaratılmaktadır. Üstelik bu sayede aile içinde yıllardır üretken olan ama resmi olarak çalışan dahi görünmeyen kadın emeği daha belirgin hale gelmiş ve daha kurumsal bir boyuta ulaşmıştır. Aile bireyleri haricinde daimi ve geçici

çalışanları da göz ardı etmemek gerekir. Çünkü birçok kadın daimi ve geçici çalışanları olduğunu ifade etmiştir. Böylelikle kırsal alanlarda birçok kişiye istihdam alanlarının açıldığı ifade edilebilir. Ayrıca, hibe ile kurulan işletmelerde çalıştırılan geçici işçilerin de büyük çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Böylelikle kadınların kurduğu işler sayesinde kırsalda birçok kadına tam zamanlı ya da kısmi süreli iş kapıları açılmış bulunmaktadır. Dolayısıyla kırsal alanlarda kadın istihdamının artırılması hususunda TKDK'nın kadın girişimcilere yönelik çalışmalarının başarılı olduğu söylenebilir.

Çalışan ya da kendi işini yürüten kadınlar, çalışan bir kadın olmaktan memnun durumdadırlar. Kadın girişimciler, yürüttükleri işin aile içerisindeki rollerini olumsuz etkilemediği, eş ve çocuklarına eskiden olduğu gibi ilgi gösterdiklerini ve zaman ayırdıklarını belirtmektedirler. Yani kadın kamusal alanda yer aldığı da özel alandaki sorumluluklarını (ev işleri, çocuk bakımı, bağ bahçe işleri gibi) aksatmadan yürütmekte ve bunu normal karşılamaktadır. Dolayısıyla buradan kadının çalışıyor olmasının kadınlık rollerine zarar vermediği kanaatine varılabilir.

Elde edilen ürünlerin satışları çoğunlukla yerel pazarlara olsa da tüm ülkeye ürünlerini ulaştıran hatta ihracat yapan girişimciler de vardır. 29 katılımcı arasında ihracat yapan ve ihracata yönelmeyi düşünen girişimcilerin bulunması dikkat çekici ve kayda değerdir. Bu durumun en başta kırsal alanlara daha sonra ise ülkeye sağladığı maddi katkılar tartışılmaz. Burada da TKDK hibelerinin kırsal alanlara yönelik maddi katkılarını gözardı etmemek gerekir.

Maddi sorunlarını ya da yapmış olduğu yatırımdan/alınmış olduğu hibeden pişmanlığını dile getiren bir hibe yararlanıcısı tespit edilmemiştir. Maddi başarısızlıkla sonuçlanan bir yatırımın olmaması kurulan işlerin geleceği, sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Aynı zamanda gerçekleştirilen girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmaması, kırsalda yaşayan girişimci potansiyeline sahip diğer insanlara da olumlu örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

TKDK tarafından kırsal alanlarda kadınlara hibe verildiğini insanlar genellikle; yaşadıkları yörede kulaktan kulağa yayılarak daha önce hibe alan üçüncü kişilerden duyduklarını açıklamışlardır. Gazete, televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçlarının kitlelere yeterince ulaşmadığı gibi TKDK çalışanlarının kırsal alanlarda yaptıkları çağrılarını, bilgilendirme ve tanıtım toplantılarının da kişileri bilgilendirmede yeterince etkili olmadığı görülmektedir.

Kadın girişimcilerin yarısından fazlasının almış oldukları hibeleri genellikle; kırsal alanlarda gerçekleştirilen küçük çaplı tarım hayvancılık faaliyetlerinde kullandıkları gözlemlenmiştir. Kadınlar burada yaratıcı/yeni fikirlerini hayata geçirmek ya da kendilerine yeni bir iş kurmak yerine ailelerinden gördükleri ve tecrübeli oldukları işleri (ufak çaplı tarım-hayvancılık faaliyetleri) devam ettirme eğilimindedirler. Bu durum bize ilk olarak kırsal alanlarda geleneksel girişimciliğin daha yaygın olduğunu göstermektedir. Burada gözlenen diğer bir durum ise; insanların eski işlerine devam etmeleri, yeni ve farklı iş alanlarına yönelmemeleri kırsalda farklı iş alanlarının oluşmasını ve gelişmesini engellemesidir.

Hibe alan kadınların tamamında bulunduğu yerden farklı bir yere ya da kente göç etme gibi bir düşünce bulunmamaktadır. Kadının; işinin, evinin, ailesinin yaşadığı yerde olması bunun başlıca nedenleridir. Yani kadın ailesi ile birlikte kırsalda kendisine bir hayat bir düzen kurmayı başarabilmiştir. Kırsalda tutunabilmiştir. Bu ailelerin; işsizlik, maddi sıkıntılar vs. gibi nedenlerden dolayı kente göç etmek gibi bir fikri yoktur. Dolayısıyla burada hibenin; işsizlik ya da maddi sıkıntılar (ekonomik kaynaklı) nedeniyle kente olan göçlerin azaltılmasındaki rolü görünmektedir.

Kırsal alanlard TKDK'dan alınan hibeler ile kurulan işletmeler AB standartlarına uygun, modern bir şekilde kurulmaktadır. Bunun haricinde mevcut işyerini revize amacıyla hibe alan kadınlar da mevcut işletmelerini aldıkları hibe ile yenilemiş ve geliştirmişlerdir. Daha modern hale getirmişlerdir. Dolayısıyla kırsal alanlarda böylesi işletmelerin bulunması son derece önemli olup AB üyelik sürecinde AB ile uyumun kolaylaştırılmasına da katkıda bulunmaktadır.

Özetle belirtmek gerekir ki; AB ile uyumun bir gereği olarak kurulan ve 2007 yılından itibaren 42 ilde faaliyetlerini gerçekleştirmeye devam eden TKDK hibeleri ile kırsal alanlarda herhangi olumsuz bir durumla karşılaşmamıştır. Aksine kırsal alanlarda; kişilerin özellikle de kadınların girişimciliğe yönelmeleri, girişimciliğe yönelen kadınların kendisine, ailesine ve kırsal alanlara kazandırdıkları, AB standartlarında modern işletmeler kurulması, istihdam alanları açılması, işsizlik nedeniyle gerçekleşen kente göçlerin azalması, sosyal tesisler kurulması vs. kurumun başarıları şeklinde değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Arat, N. (1993). *Türkiye’de Kadın Girişimcilik*, TES-AR Yayınları, Ankara
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara (İnternet Adresi: http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/RySPo+KADININ_GUCLENMESI_STRATEJI_BELGESI_VE_EYLEM_PLANI_2018-2023_.pdf, Erişim Tarihi: 12/11/2019).
- Başkale, H. (2016). *Nitel Araştırmalarda Geçerlilik, Güvenilirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi*, 9(1), 23-28
- Bedük, A. (2005). Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (12), 106-117
- Bozkaya, G. (2013). Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5). 69-89
- Bozkurt, Ö. ve Erdurur, K. (2013). Girişimci Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimindeki Etkisi: Potansiyel Girişimciler Üzerinde Bir Araştırma, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 57-78
- Bozkurt, T. (2011). *Çalışma İlişkilerinin Evrimi*, Beta Yayıncılık, İstanbul
- Candan, H. (2011). Osmanlıdan Günümüze Türk Topraklarında Girişimcilik Serüvenine Dair Bir Değerlendirme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2, 157-174
- Creswell, J.W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*, California: Sage Publications
- Çabuk, S., Doğan Südaş, H., Köksal Araç, S. (2015). Kadın Girişimcilerin İş Yaşam Sürelerinin İncelenmesi: Adana İlindeki Girişimciler Üzerinde Bir Uygulama, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31), 423-441
- Çağlar N. ve Türel, N. (2010). Yerel Yönetimde Kadın Temsili Isparta İli Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(1), 16-40
- Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (4), 56-79
- Çakır, Ö. (2008). Türk Kadınının Çalışma Yaşamından Dışlanması, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31, 25-47
- Çalmaz, F. (2015). Kırsal Kalkınma, *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Dergisi*, 1 (İnternet adresi: <https://www.tkd.gov.tr/Content/File/Yayin/Dergi/KirsalKalkinmaSayi-1.pdf> Erişim tarihi: 20.05.2019)
- Çitçi, O. (1982). *Kadın Sorunu ve Türkiye’de Kamu Görevlisi Kadınlar*, TODAİE Yayınları, Ankara
- Dingeç, E. (2010). Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları, *History Studies*, 2(1), 9-30
- DPT (1989). Altıncı Kalkınma Planı (1990-1994) (İnternet Adresi: http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1990-1994.pdf Erişim Tarihi: 22.10.2019).
- Dutlu Erten, P. (2016). Türkiye Ekonomisinde Kadın İstihdamının Rolü ve Önemi, *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 1(1), 56-66
- Ekin, N. (1990). OECD Ülkelerinde Kadın İşgücü ve İstihdam Sorunları, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 0(34), 26-42
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Anı yayıncılık, Ankara
- Eyüboğlu, D. (1999). *Kadın İşgücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara

- Gelgeç Bakacak, A. (2009). Cumhuriyet Dönmi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 11(44), 627-638
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2012). Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı, (2012-2016), Ankara (İnternet adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/EYYDB/Belgeler/Kırsal_Alanda_Kadinin_Guclendirilmesi_Ulusal_Eylem_Planı_2012_2016_Kitapçığı%20.pdf Erişim tarihi: 16.02.2019)
- Goffee, R. ve Scase, R. (1985). *Women in Charge: The Experiences of Female Entrepreneurs*, Macmillan, London.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadeleleri, *Yasama Dergisi*, Sayı 10, 5-59
- Gürol, M. A. (2000). *Türkiye'de Kadın Girişimci ve Küçük İşletmesi: Fırsatlar, Sorunlar, Beklentiler ve Öneriler*, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara
- Hüseyinli, N. ve Hüseyinli, T. (2016). Çocuk Bakımının Kadın İşgücü Üzerindeki Etkileri, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(34), 108-137
- İlter, B. (2010). *Girişimcilik Sürecinde Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunların Analizi: KAGİDER Örneği*, Adalet Yayınevi, Ankara
- Kıral, G. ve Karlılar, S. (2017). Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörler: Adana İli Üzerine Bir Uygulama, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(3), 272-286
- Kızılaslan, N. ve Ymanoğlu, A. (2010). Kırsal Alanda Kadınların Tarımsal Üretime ve Aile İçi Kararlara Katılımı: Tokat İli Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 155-166
- Kocacık, F. ve Gökkaya, V. D. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(1), 195-219
- Korkmaz, A. ve Mahiroğulları, A. (2007). *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları*, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa
- Korkmaz, A. ve Tüfekçi, N. (2007). Çalışma Hayatında Tarımda Kadın ve Sorunları: Ağlasun İlçe Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 37-61
- Kurnaz, Ş. (1997). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, MEB Basımevi, İstanbul
- Küçükali, A. (2014). Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapının Kadınların Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri: Erzurum Örneği, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 1-19
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Makal, A. (2001). Türkiye'de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emeğine İlişkin Gelişmeler, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 56(2), 117-155
- McKay, R. (2001). Women Entrepreneurs: Moving Beyond Family And Flexibility. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 7, 148-165. (İnternet adresi: https://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/EUM000000005764?casa_token=TCFQZE--efAAAAAA:2PSWthnUjr_e8R4UfjiHbv_tj2_t0qFxnKK7Dze-EbeDVqer6HrIiw62yCECMHB6IaF_aBhr4-YdYpLM Erişim tarihi: 17.03.2019)
- Negiz, N. ve Yemen, A. (2011). Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 195-214
- Oktik, N. (2002). *Turizm Sektöründe Çalışan Kadınların Toplumsal Değişime Etkileri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343

- Peker, E. ve Kubar, Y. (2012). Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi* 14(2), 173-188
- Sönmez, A. ve Toksoy, A. (2014). Türkiye’de Girişimcilik ve Türk Girişimci Profili Üzerine Bir Analiz, *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(2), 41-58
- TİSK (2004). *Avrupa Birliğinde Girişimciliğin Geliştirilmesi ‘Türkiye’ye Yol Gösteren İlke, Politika ve Uygulamalar*, TŞOF Plaka Matbaacılık, Ankara
- Toksöz, G. (2007a). İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgelerarası Dengesizlikler, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4, 57-79
- Toksöz, G. (2007b). *Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu*, Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara
- Top, S. (2006). *Girişimcilik-Keşif Süreci*, Beta Yayıncılık, İstanbul
- TÜSİAD (2002). *Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik*, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, İstanbul
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- (İnternet kaynağı: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> Erişim Tarihi: 22,10.2018)
- (İnternet kaynağı: www.ilo.org Erişim tarihi: 27.06.2018).
- (İnternet kaynağı: www.tkd.gov.tr Erişim Tarihi: 16.05.2018)